

Ian Baxter

ZIMA NA VÝCHODNÍ FRONTĚ

ARMÁDY NACISTICKÉHO NĚMECKA
V ZIMNÍCH MĚSÍCÍCH LET 1941–1945

VZÁCNÉ FOTOGRAFIE Z VÁLEČNÝCH ARCHIVŮ

Ian Baxter

ZIMA NA VÝCHODNÍ FRONTĚ

ARMÁDY NACISTICKÉHO NĚMECKA
V ZIMNÍCH MĚSÍCÍCH LET 1941–1945

GRADA PUBLISHING

Ian Baxter

ZIMA NA VÝCHODNÍ FRONTĚ ARMÁDY NACISTICKÉHO NĚMECKA V ZIMNÍCH MĚSÍCÍCH LET 1941–1945

Z anglického originálu *The Nazis' Winter Warfare on the Eastern Front 1941–1945*,
vydaného nakladatelstvím Pen & Sword Books v roce 2021, přeložil Jan Syka

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8479. publikaci

Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Sazba Q point, Praha
Počet stran 160
První vydání, Praha 2022
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

Copyright © Ian Baxter, 2021
This translation of *The Nazis' Winter Warfare on the Eastern Front 1941–1945* first
published in 2021 is published by arrangement with Pen & Sword Books Limited

Czech edition © 2022 Grada Publishing, a.s.

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být
reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího
písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

ISBN 978–80–271–4863–9 (ePub)
ISBN 978–80–271–4862–2 (pdf)
ISBN 978–80–271–3487–8 (print)

OBSAH

O autorovi	6
Úvod.....	7
První zima (1941–1942).....	17
Druhá zima (1942–1943)	49
Třetí zima (1943–1944).....	97
Čtvrtá zima (1944–1945).....	129
Příručka pro vedení války v zimě	151
Medaile za východní frontu	159

O AUTOROVI

Ian Baxter se specializuje na německé vojenské dějiny 20. století, především pak na techniku, armády a operace druhé světové války. Patří rovněž mezi přední sběratele dobových válečných fotografií. Napsal na toto téma již více než padesát knih a přes stovku odborných článků. V českých překladech z nich vyšly následující tituly: *Západní fronta – z tajných archivů SS* (2004), *Německá obrněná vozidla ve 2. světové válce – neznámé fotografie 1939–1945* (2004), *Východní fronta* (2005), *Velitel Osvětimi* (2011), *Německá obrana Východního Pruska, Pomořan a Gdaňska 1944–1945* (2012), *Esesáci z Treblinky* (2012), *Tábor smrti Osvětim – unikátní fotografie z válečných archivů* (2013).

Věnuje se rovněž recenzování studií a článků z vojenských dějin před jejich publikováním, poskytl tisíce fotografií a mnoho důležitých dobových dokumentů různým vydavatelstvím a filmovým produkcím z celého světa. Kromě toho přednáší na různých školách i univerzitách ve Velké Británii a v Irsku.

ÚVOD

PŘEDEHRA ZIMNÍCH OPERACÍ

Po zahájení operace Barbarossa představovala pro německé vojáky, kteří vtrhli do Ruska, Rudá armáda naprostou záhadu. O zemi, kterou napadli, měli jen minimum informací. Rusy prostě považovali za příslušníky podřadné slovanské rasy. Propaganda hlásala, že všichni Rusové žijí v chudobě a jejich zaostalá armáda je na válku naprosto nepřipravená. Němečtí vojáci byli ohromeni nekonečnými lesy, obrovskými rozlohami močálů a mnoha řekami, jež se často vylévaly z koryt. Silnic bylo málo a ty, na něž narazili, byly neopravené a nacházely se v hrozném stavu.

Sovětská armáda i tak musela zpočátku před zuřivým německým nápirem ustupovat. Když na konci září 1941 začala první fáze útoku na Moskvu (operace Tajfun), byli němečtí velitelé přesvědčeni o brzkém vítězství. Počátkem října se však začalo měnit počasí. Nastala tzv. *rasputica*, kdy vojáky bičovaly studené lijáky a silnice a pole kolem Moskvy se proměnily v takřka neprůchodná moře bláta.

Skupina armád Střed, která se shromažďovala k závěrečnému úderu na Moskvu a připravovala se na její obsazení, tehdy přišla již o 35 000 mužů, nepočítaje v to nemocné a raněné. Bylo zničeno zhruba 240 německých tanků a těžkých děl, asi 800 dalších vozidel bylo zničeno nebo opuštěno kvůli poruchám, které nebylo možné v poli opravit. Většina vozidel nebyla zničena nepřátelskou palbou, ale byla ztracena v bahnitém terénu. Němci začínali mít nebezpečný nedostatek zásob a pro nadcházející útok jim scházelo zejména palivo a munice.

◀ Úvodní fáze vpádu do Sovětského svazu. Operace Barbarossa byla zahájena 22. června 1941. Na fotografii je vidět množství vozidel, včetně tanků Panzer I, II a IV, vedle nichž projíždí motocykl. Pěchotní divize se obvykle z větší části přepravovaly na nákladních automobilech, osobních vozech, povozech, koňmi tažených kárách i přímo na koních, případně na jízdnicích kolech a motocyklech. Mnoho střeleckých rot však muselo pochodovat pěšky.

◀ Pěchota nasedá na korbu polopásového transportéru Sd.Kfz.251. Jeden z vojáků se snaží kolonu doběhnout a rovněž nasednout. Polopásový transportér poskytoval pěchotě jistou míru ochrany a především mobilitu. Vojáci sesedali až ve vzdálenosti vhodné k provedení pěší zteče nepřátelského postavení. Taktické nasazení mechanizované pěchoty jednou provždy změnilo způsob vedení pozemního boje. Výcvik této pěchoty kladl maximální důraz na pohyblivý boj. Útok prováděla mechanizovaná pěchota často v součinnosti s obrněnými jednotkami chránícími křídla útočné sestavy. Rychlým rozhodnutým úderem dokázala často překvapeného a dezorientovaného nepřítele v jeho postavení doslova smést.

▲ Léto 1941. Jednotka se přesouvá průchodem v minovém poli vyznačeném bílou páskou. Podle vybavení v hnědých kožených brašnách naložených na hřbetech soumarů jde pravděpodobně o jednotku spojařů. Soumary často využívaly i jednotky horských myslivců (*Gebirgsjäger*).

◀ V říjnu 1941 začalo v Rusku silně pršet. Několikahodinový déšť dokázal proměnit běžnou ruskou silnici v koryto tekoucího bahna. Zde se vojáci snaží z bažiny, v níž se proměnil úsek silnice, vyprostit uvízlý motocykl s postranním vozíkem.

◀ Další fotografie zachycuje vojáky snažící se vyprostit z bahna motocykl s postranním vozíkem, buď BMW R61, nebo R66. Bílá značka na čele postranního vozíku identifikuje vojáky jako příslušníky ženijního praporu.

▲ Jednotka motocyklových střelců (*Kradschützen*) pravděpodobně koncem září nebo začátkem října 1941 sleduje, jak se osádka jedné ze sajdkár snaží roztláčením nastartovat svůj stroj na typické ruské silnici rozježděné nepřetržitým provozem. Tyto jednotky byly určeny především pro různé průzkumné úkoly, jako boční pochodové záštity a podobně. Velkým problémem a nebezpečím byl pro tyto jednotky v Sovětském svazu naprostý nedostatek kvalitnějších silnic. Motocyklisté, kteří se pokusili sjet z cesty a pohybovat se terénem, tohoto rozhodnutí většinou litovali. Procento ztrát bylo mezi motocyklisty vysoké.

▲ Polopásový transportér Sd.Kfz.251 ve spojovací variantě projíždí po lijáku ruskou vesnicí. Písmeno Y, namalované na levém blatníku žlutou barvou, zařazuje vozidlo k 7. tankové divizi. O náročných podmínkách služby svědčí zohýbaná rámová anténa.

► K postupu přes Rusko byl zabaven i tento civilní osobní automobil, který v říjnu 1941 doprovází kolonu pěchoty skrz zablácenou ruskou vesnicí. Na vozidle vpravo si lze povšimnout značky „E“ namalované žlutě, což ho zařazuje k 3. tankové divizi. Tato divize operovala nejprve ve středu postupujících sil, ale poté byla přesměrována k jihu, aby se zúčastnila bojů o Kyjev. Poté se opět stočila směrem na Moskvu a postoupila až k městu Tula. Během sovětských protiútoků v zimě 1941–1942 byla 3. tanková divize určena jako pohotovostní záloha. Tento úkol plnila až do jara 1942.

► Tanková kolona náležející ke skupině armád Střed během operací v říjnu 1941. Zde se jednotky prodírají bahnem v orelském sektoru fronty. V západním Rusku nebyly silnice stavěny na to, aby vydržely zátěž hustého provozu. Tato silnice u města Roslavl – přestože se jednalo o důležitou komunikaci – se proměnila v pouhé koryto plné bahna. V některých úsecích se postupující jednotky brodily bahnem až metr hlubokým.

▲ Zásobovací nákladní vozidlo uvízlo v rozbahněné silnici. Vyprostit se ho chystá pásový tahač RSO (*Raupenschlepper Ost*). Toto mnohoúčelové vozidlo se začalo vyrábět speciálně pro potřeby východní fronty, kde se již během podzimu a zimy 1941 ukázalo, že kolová ani polopásová technika na množství ruského bláta a sněhu nestačí.

► Typický výjev pro situaci jednotek skupiny armád Střed na východní frontě. Nákladní vozidlo, pravděpodobně naložené zásobami, uvízlo zadními koly v bahně a vojáci se ho snaží vyprostit. Němečtí velitelé se značným znepokojením sledovali, jak běžné silnice po několika hodinách deště prostě zmizí, a brzy si uvědomili, že jejich postup je závislý na zpevněných silnicích odolávajících všem typům nepříznivého počasí. Těch však bylo v západním Rusku vybudováno jen velmi málo.

► Příslušníci tankové divize SS „Das Reich“ posupují na východní frontě na podzim 1941 jako součást Guderianova tankového sboru. Je dobře patrné, jak hustý provoz proměnil silnici v bahnitě koryto. Ženisté se zřejmě snaží silnici alespoň částečně opravit.

KAPITOLA 1

PRVNÍ ZIMA (1941-1942)

CESTA DO ZKÁZY

Ve většině oblastí se v důsledku počasí kolony tvořené kolovými vozidly zastavily. Koně, kteří tvořili hlavní dopravní a zásobovací prostředek a jichž bylo na východní frontě asi 800 000, hromadně umírali na srdeční selhání, protože je vojáci zběsile poháněli hlubokým bahnem. Z jednotek uvízlých v blátě se staly nepohyblivé terče.

Období silných dešťů trvalo asi tři až čtyři týdny. Velitelé začali připravovat plány regulace dopravy s cílem zajistit její plynulost. Před hlavní kolony byli vysláni ženisté, aby se pokusili stav silnic zlepšit. V některých oblastech měla přesun po silnicích povolený jen pásová vozidla, přičemž ostatní vozidla se směla pohybovat vedle nich, avšak pouze souběžně a po krajích hlavních silnic. Velitele začal znepokojovat nedostatek zásob.

Poté se počasí asi na týden mírně zlepšilo a 12. října hlásila 3. tanková armáda, že se zmocnila města Volokolamsk. Po těžkých bojích se čelním jednotkám podařilo přetnout zpevněnou silnici (rusky „šosé“) spojující města Kalinin (Tver) a Klin, a to v místě ležícím asi 40 kilometrů severně od Moskvy.

Během posledních dvou říjnových týdnů se ovšem počasí znovu podstatně zhoršilo a nepřátelský odpor zesílil. Kombinace lijáků, sněhových přeháněk a hustých mlh téměř znemožnila německým jednotkám pohyb. Postup tanků se zpomaloval, až se s prvními mrazy zastavil úplně.

Na jižním úseku fronty měl generál Erich von Manstein za úkol dobýt Krym a obsadit Rostov. Zpočátku šlo vše dobře, německá vojska nadále postupovala směrem na Sevastopol a dařilo se rovněž posunout frontovou linii až k řece Doněc. Během léta 1941 zde 6. armáda dosáhla značných úspěchů. Od října však i tato armáda začala trpět pod náporom dešťů.

Ke konci října už bylo Němcům jasné, že válka nebude ukončena do konce roku 1941, jak to původně předpovídalo německé vrchní velení. Ukázalo se také, že německá vozidla, výstroj i oblečení se těm ruským nevyrovnají.

Abyste vojáci udrželi v teple, museli si navléknout jakýkoliv dostupný kus oblečení, včetně oděvních součástí padlých na obou stranách: kabáty, kožešiny čepice a boty, zejména velmi žádané ruské plstěné válenky. Kůže německých vojenských bot zůstávala díky dešti a sněhu neustále promočená a obuv se začala rozpadávat. Zvlhlé ponožky

způsobovaly omrzliny. Vojáci si vycpávali boty slámou nebo papírem, pokud ovšem takový materiál dokázali sehnat.

Další problém představovalo maskování. Vojáci si omotávali kolem ocelové přilby kus bílé látky (například prostěradla) a zajistili ho gumovou páskou. Zbytek látky nechali volně spadnout přes ramena, kolem paží a trupu, vpředu ho obvykle sepnuli špendlíkem nebo háčkem. Někdy se maskování ani nespínalo, aby neomezovalo volný pohyb, což ovšem zase snižovalo jeho účinnost. Sepnutím se také – zejména během boje – ztížil snadný a rychlý přístup k munici a součástí výstroje.

Němečtí vojáci během první zimy na východní frontě s oblibou používali i dlouhý sněhový převlečník (*Schneetarnkittel*), který se přetahoval přes hlavu a měl celkově přiléhavější střih. Neměl límec ani rukávy a někdy sahal až ke kotníkům. V něm voják nejen lépe splynul se zasněženým terénem, ale mohl se pohybovat volněji, než když byl zabalený do sněhové pláštěnky. Výstroj a nábojové brašny se v tomto případě nosily přes převlečník.

Postupně byli vojáci vybavováni maskovacími sněhovými převlečníky jiného typu, které se délkou sice podobaly těm původním, avšak tento oděv už neměl přiléhavý, ale spíše pytlovitý střih a zapínal se vpředu. Byl na něm široký límec, novinkou byly odepínací kapuce a dlouhé rukávy. Vojáci u něj oceňovali maskovací účinky, ovšem omezení volného pohybu se záhy ukázalo jako nepraktické.

Zásoby těchto maskovacích oděvů však byly limitované a mnozí vojáci tak byli nuceni zůstat u nošení standardních vojenských dlouhých vlněných kabátů. Museli udělat vše pro to, aby se udrželi v teple a přežili. Po strážní službě nebo po bojové akci se voják vracel do zákopu nebo jiného úkrytu často promrzlý až do necitlivosti. V zemljankách se proto instalovala malá lihová kamna. Kvůli kruté zimě si ovšem voják nemohl žádný kus oděvu odložit a musel po celou dobu zůstat ve všech vrstvách oblečení, včetně svrchního kabátu.

Po obdržení denního rozkazu vyrazil voják ve sněhu sahajícím často až po pás podle typu úkolu buď na hlídku, bránit určené vlastní postavení, nebo naopak podniknout útok omezeného rozsahu proti postavení nepřítele. Frontová linie se skládala z mělkých zákopů a provizorních bunkrů a vyhnání nepřítelem z těchto úkrytů často samo o sobě znamenalo smrt. Koncem roku 1941 veškeré německé jednotky na východní frontě zamrzly do nehybnosti.

► Motocyklista má díky mimořádnému množství bahna problémy se svým strojem. Je oblečen do standardního motocyklistického nepromokavého kabátu (*Kradmantel*) s vlněným límcem v barvě polní šedi a se dvěma velkými vnitřními kapsami umístěnými mírně vpředu na bocích. Obě jsou kryty patkou zapínanou na velký knoflík. Voják je vyzbrojen opakovací karabinou Mauser (Kar98k) ráže 7,92 mm.

► Dvě polopásová vozidla Sd.Kfz.10/4 s kanony FlaK30 ráže 20 mm, jež jsou součástí přesunující se kolony, zápolí s hlubokým blátem silnice. Přední polopás táhne dvoukolový přívěs Sd.Ah.51. Zajímavý je pohled na motocyklistu, který uvízl v bahně silnice a jehož bude z bláta zřejmě vyprošťovat kůň.

